

עורך: עידו בסוק
מערכת: אורח מלול, אורח רינגל,
אילנה בריטוב, זחבה הרפז,
שולמית אורן, מיקי לאסי, דבורה אורג

דפני הדרכה
למורי האולפנים

עיתונות

גיליון 11 מבחן השני / דצמבר 1991

פתיח

איתותי עיתון

בנושא שלנו - קריאת עיתון באולפן - יש להבחין בין הוראת העיתון כמטרה לעצמה (קריאת חדשות, הכרת לשון התקשורת וכו') לבין הוראת העיתון כ'תירוץ' לעיסוק בתחומים אחרים, חשובים מאוד, כגון טיפוח הבנת הנקרא בכלל, טיפוח הכתיבה, טיפוח הזיקה לדמוקרטיה וכו'. אין כוונתנו לפסול את השימוש בעיתון כעילה לטיפוח מיומנויות שונות, הבנת תבניות דיקדוקיות, מודמנות, חיזוק ערכים, הקניית ידע כללי וכו' - להיפך - אלא רק להטעים את ההבדל בדרך הלימוד ולמנוע עירבוב תחומים, העשוי לפגוע בהוראה. המורה הוא שיחליט, לאחד קריאת הידיעה/הכתבה בכיתה, באיזה עניין שהיא מומנת ברצונו לעסוק; בענייני תוכן (קיומן של דעות שונות על אותו נושא, למשל), בתבנית דיקדוקית או תחבירית (מבנה של סיבה ותוצאה, למשל) או אם ברעתו להיעזר בה להוראת העיתון לשמה.

העניין הרב שיש לנו בהוראת עיתון באולפנים קשור לא-מעט בסיבות שאינן 'לשוניות' סתם.

הערה: בגיליון ה נאמר בטעות שיש ללמד מלות-יחס בנטייה בחודש השלישי ללימודים באולפן. מורים רבים גורסים שיש ללמד זאת כבר בשבוע השלישי ללימודים, ומכל מקום בשלב מוקדם יותר מכפי שנכתב.

קיים הרצון להכניס את התלמידים במהירות בסדר הנעשה בארץ. לגבי העולים מברית-המועצות, קיימות גם מטרות נוספות: להעמיד אותם על קיומם של עיתונים שונים בארץ ולאפיין את עמדותיהם המיוחדות של העיתונים (לשם כך ניתן להביא לכיתה ידיעות או כתבות על אותו עניין שהתפרסמו בעיתונים שונים), ובמיוחד לעודדם לראות בעיתון מקור לידע רלוואנטי ובדרך כלל אמין - ולהפיג כך משהו מהשדגותם של עולים אלה כלפי ה'שקרנות' והמאניפולטיביות הגסה של העיתון (מובן שגם הפרסטרזיקה בבניה'ם שינתה משהו בתחום זה, אך הרגלי החשיבה והתגובה עדיין מושרשים).

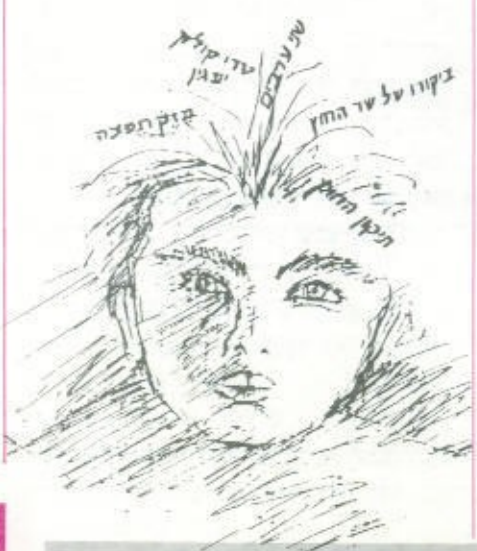
כבר בחודש הראשון ללימודים, לכל המאוחר לקראת סוף החודש, יש להביא עיתון לכיתה, לאחר שבשבועות הקודמים המורה כבר הזכיר 'חדשות' - בקצרה ובמלים מובנות, ולהתייחס אליו תחילה ב'קריאת ריפרוף' (כלומר, לסקור מה יש בו, אילו מדורים וכו'), ולאחר מכן בקריאת כותרות. על המורה לזכור שאין להרבות בהסברי רקע לידיעות המופיעות בעיתון, שכן רוב תלמידינו קוראים עיתון בשפת-אימם וכן מאזינים לתוכניות רדיו בשפתם. לפחות שלוש פעמים בשבוע יש להקדיש שיעור לעיתון, לשם יישום לא-שיטתי לכאורה של החומר המסודר שנלמד בכיתה. אפשר להתחיל בקריאת ידיעות שבהן מופיעים הרבה מיספרים או מלים לועזיות (שמות אישים וארצות וכו').*

המורה ייתן דעתו להקנות מלים אופייניות ל'ז'אנרים' השונים של הכתיבה העיתונאית: למדור הפלילים ('נאשם', 'חשוד'), למדורי הכלכלה, החינוך וכו'.

רצוי שהמורה ישמור בתיקים גזרי עיתונים הנוגעים לנושאים שונים - לא כל נושא מתיישן מיד; לנושאים כגון כלכלה, חוק ומשפט וכו' אפשר להתייחס גם בעזרת קטעי עיתונים מחודשים ומשנים עברו.

העיתון המומלץ לשימוש לפחות לשלושת החודשים הראשונים באולפן - הוא שער למתחיל. עם זאת, על המורה להביא לכיתה גם כותרות מן העיתונים היומיים הרגילים, ובחודש הרביעי והחמישי רצוי שיביא גם קטעי ידיעות, כתבות ומאמרים מן העיתונים המתאימים, על-פי תחושתו, לרמת הכיתה שהוא מלמד בה. היעד הסופי - לעשות את התלמיד לקורא עיתון רגיל.

* ראו בעניין זה מאמרה של שרה רובינשטיין, 'מפתחות תחביריים וסמאנטיים לקריאת עיתונים עבריים', הד האולפן, גיליון 58.

א. כותרות

כותרות, הכתובות במבנים לשוניים פשוטים, אפשר להביא, כאמור, לכיתה כבר בסוף החודש הראשון. (אגב, הכותרות מן העיתונות היומית עשויות לסייע בחוראת הקריאה: מציגים כתיחה כותרת באותיות דפוס, ולצידה אותן מלים באותיות כתב.)

כפתיחה, המורה יכול לומר לתלמידיו, במלים המוכרות להם, את תוכן הכותרת - ועל התלמידים לחפש ברף העיתון שלפניהם היכן מצויה הכותרת שהמורה השמיע במליו שלו. המורה יכול לחלק את התלמידים לקבוצות ולבקשם לחפש כותרות בעיתון כולו - לפי נושאים שהוא מזכיר: חוץ, ביטחון, יחסי מפלגות בישראל, בידור וכו'.

רעיון נוסף (לעבודה אחרי חרשיים וחצי של לימודים באולפן):* לחלק את הכיתה ל-4 קבוצות ולמנות כל קבוצה 'לאחראית' לנושא חדשותי מסוים (הסיכסוך במפרץ הפרסי, עלייה, בעיות המים וכו').

לערבב כותרות מ-4 הנושאים ולתת לתלמידים באופן אקראי כמות כלשהי של כותרות; על כל קבוצה לברוק אם הכותרות שקיבלה רלוואנטיות לנושא שהיא אחראית לו, ואם אין הכותרת רלוואנטית - להעביר אותה לקבוצה המטפלת בנושא (זה, כמובן, דוחף לדיון בתוך הקבוצה - התלמידים מזהים את נושא הכותרת לפי מלת-מפתח כלשהי המוכרת להם; לאחר מכן, כל קבוצה מקבלת פלאקט ועליה לחלק את הכותרות לפי קריטריון שמציע המורה: 'אופטימיות' ו'פסימיות' (יש סיכוי לגשם - אין סיכוי לגשם, סדאם יותר - סדאם לא יותר) או 'מוצא ויעד' (העולים מלנינגראד - לנהריה; בוש מושינגטון - לקהיר).

* הצעת אילנה מאולפן מרכז הקליטה רעננה, בטרט ודיאו להורכת מורים (בעריכת לילך דולברג).

רוצים...); להציע להם תשובות חלופיות להבנת הכותרת השנייה (כל בתי החולים מושבתים) ולבקשם לבחור בתשובה הנכונה (1. עובדים מלא בבית החולים; 2. לא עובדים בכלל בבית החולים; 3. קצת עובדים וקצת נחים וכו'). כן עליו להעמיד את תלמידיו - וכאן אנחנו גולשים כבר לתחום התוכן - על הצורך להבחין בין עובדה ודעה בכותרת: 'הירידה בתאונות הדרכים היא כנראה תוצאה של החמרה בעונשים'.

על המורה להיות מודע לניסוח המיוחד של לשון הכותרות: כותרות שהושמט בהן פועל ('שרנסקי: רוצים שאקים מפלגה...'), כותרות עם פעלים סבילים, שלרוב אינם מוכרים לתלמידים בצורתם זו ('כל בתי החולים מושבתים היום'), כותרות בלשון סתמי ('מוסרים מקהיר: אין סיכוי...'). כדי לעזור לתלמידיו להתגבר על הקשיים שבלשון הכותרות, עליו לעמוד איתם על מיגוון הפעלים החסרים האפשריים בכותרת הראשונה (שרנסקי [מוסר, אומר, מודיע]:

כל בתי החולים בארץ מושבתים היום

שרנסקי: רוצים שאקים מפלגה "רוסית"

חוק המשכנתאות יגרום לעלייה במחירי הדירות

ב. הקשר בין הכותרת לידיעה

כדי 'לחמוק' מן הצורך להסביר כל מלה (ולמנוע מהתלמידים בדיקה מייגעת במילון), המורה יכול לנקוט כמה דרכי עבודה הנוגעות ליחסים בין הכותרת לידיעה/כתבה/מאמר. למשל: לחלק את התלמידים לקבוצות, לתת לכל קבוצה כותרות, ועל התלמידים לנסות לנחש מה יהיה כתוב בגוף הידיעה; לאחר מכן, כל קבוצה תקרא את הידיעה ותשווה בין הניחוש שלה לבין מה שנכתב בעיתון בעליל. ואפשר לנקוט גם בדרך ההפוכה: לתת לתלמידים לקרוא ידיעה/כתבה, ולבקשם לכתוב לה כותרת; הקבוצות ישוו אחת-כך ביניהן מי התקרבה יותר מן האחרות לכותרת שבעיתון. וגירסה אחרת: המורה גוזר את הכותרת מן הידיעה, מערבב את הכותרות ומבקש מן התלמידים לצרף מחדש את הכותרות לידיעות. היתרון המופק: התלמידים 'נאלצים' לקרוא שוב ושוב את הידיעות, ולומדים להיאחז במלות-מפתח לשם הבנה.

ועוד ברור זו:* לתת לתלמידים כותרת ולבקשם

לשאל שאלות על התוכן (האפשרי) של הידיעה/הכתבה שכראשה מופיעה הכותרת שקיבלו; המורה ימלא את הלוח בשאלות שהתלמידים העלו; אחר-כך קוראים יחד את הידיעה, ומוחקים מהלוח את השאלות שהתברר כי לא היה להן מענה בידיעה; לעומת זאת, התלמידים מתבקשים להוסיף שאלות שלא העלו קודם והסתבר כי יש להן מענה בידיעה; לבסוף קוראים את הידיעה בשלישית - ואז מתפשים את התשובות לשאלות.

ג. כן מילון - לא מילון

תלמידיו. בעיקר עולי בריה"מ, נוטים דווקא לשימש אינטנסיביו במילון - עקב נטייתם ל'יסודיות'. כדאי להראות להם שניתן לא-אחת להסתדר בלי מילון. למשל: לתת להם טקסט מעיתון ולבקשם לסמן בקו את המלים הלא-ידועות להם; אחר-כך לבקשם לנסות ולתרגם את המלים הלא-ידועות להם - רק על-פי הכנה מתוך הקשר; לאחר מכן 'להתיר' להם להסתכל במילון ולהראות אם פירשו נכון.

הם ייווכחו שתכופות הצליחו להבין את המלה גם בדרך 'הניחוש המושכל'.

* הרעיון במלואו פותח במאמרה של אורה מלול, 'הבנת הנקרא - דבר מתוך דבר', הד האולפן, גיליון 62.

1. שיעור לדוגמה

ראש המדינה של כונויית נפגש עם בוש

ראש המדינה של כונויית השיד נאכרי אליקסנדר נכסר בני-יורק. אליקסנדר, שקרא סכוויית לסקרנה, דיבר בעצרת וכאשר היה האמרת המאחרות, הוא גם נפגש עם נשיא ארה"ב נורמן בוש. כוש אשר לשיד, כי הוא מקנה למחיר לו קרוב ביקור בארצו, כונויית.

- 1) המורה מבקש לקרוא את הכותרת. אחר-כך מעלה שאלות של שיחה הכנה (למיקוד הידע הפוליטי): מה אתם מבינים... איפה הם יכולים להיפגש? על מה, לדעתכם, הם יכולים לדבר?
- 2) לאחר קריאה המומה של הטקסט (או קריאה בקול רם מפי המורה), המורה בודק את ההבנה הכללית; כל תלמיד שחושב כי הבין משהו, מתבקש לנסות ולומר לכיתה מה הבין.
- 3) המורה יכתוב מלים חדשות על הלוח: עצרת, האומות המאוחדות, ברה וכו'. בעת הקניית המלים החדשות, המורה יתייחס אליהן לאו דווקא בהקשר הייחודי של הטקסט (כדי לאפשר לתלמידים אחר-כך עבודה עצמית).
- 4) התלמידים מתבקשים לסמן עיגול סביב הפעלים.
- 5) המורה שואל שאלות מנחות לגבי כל משפט: מי מבקר בני-יורק? מה עושה השייך בני-יורק? איפה הוא מבקר? וכה הלאה.
- 6) התלמידים קוראים שוב את הטקסט קריאה דמומה ועונים על שאלות של המורה (לאו דווקא ברצף של הטקסט).
- 7) שיחה חופשית: למה התכוון נשיא ארצות-הברית? מה דעתכם על המשבר במפרץ?

אפשר לגוון את התירגול גם על-ידי חידון תמונות:

מה שמו ומה תפקידו?

עוד רעיון לעקיפת הצורך במילון (מתאים לאמצע החודש השני ללימודים): מחלקים את הכיתה לקבוצות, בכל אחת 3 תלמידים. כל קבוצה מקבלת דף ובו 3 ידיעות. כל אחד מן השותפים בקבוצה קורא תחילה את הקטע שלו קריאה דמומה. בסוף כל קטע מופיעים 2 פירושים חלופיים (אלטרנטיביים) למלים הקשות שבו, ועל התלמיד להכריע איזה מן הפירושים נכון - לפי ההקשר. בשלב שני, כל אחד מהתלמידים מספר לחבריו בקבוצה מה קרא, במלים שלו. אחר-כך הוא קורא באוזניהם בקול את הטקסט שניתן לו. אחרי שגומרים את ה'סיפור' וההקראה, עונים יחד על השאלות על כל הקטעים.

ד. שיעורי קריאה בעיתון

יכולת רעיונות לתירגול

הערה כללית: כראי לעסק, בעת טיפול בכל מאמר, רק בסוג אחד של תירגול, בהתאם למה שהקטע מומן. יש לזכור כי קריאה בעיתון אין מטרתה לימוד יסודות השפה העברית, ואין על-כן צורך למצות את הטקסט מכל הבטו.

שאלות נכון / לא נכון: שאלות מידע (מה, מי, מתי, איפה); מבחן רב-ברירה לבדיקת הבנה; לתת לתלמידים חצאי משפטים בשני טורים - ולבקשם לקשר בין שני החצאים המשלימים זה את זה (באמצעות קו); לבקשם לערוך משפטים המופיעים בידעה/כתבה ברצף כרונולוגי נכון (ולא דווקא לפי סנסציוניות, חידוש וכו', שהם הקריטריונים העיתונאיים להקדמת משפט בידעה); לבקש לכתוב את הרעיון העיקרי בכתבה (או להציע לתלמידים כמה אפשרויות - ולבקשם לבחור באפשרות הנראית להם ביותר); בדיקת הבנה דיקדוקית: לבקש מהתלמידים להפוך משפטים מסביל לפעיל, לשכתב את הרעיון המרכזי של המאמר בתבנית לשונית שהמורה מציין וכו'; לעסוק בכתיבה יצירתית על בסיס המסר של הכתבה/מאמר.

* על-פי שיעור של מירה, אילפן עציון, ירושלים, כסדרת השיעורים בווידיאו.

II. שיעור על טקסט שבו 'מלות עוגן' (מספרים, שמות אנשים, מדינות וכו')

שיא חדש בעלייה בחודש נובמבר

שיא חדש בעלייה נרשם בחודש נובמבר. בחודש זה הגיעו לארץ 26,562 אלה עולים, מהם כ-25 אלף מכרית-המזעזעות. מתחילת השנה הגיעו לארץ כ-161 אלף עולים. חושבים שחודש דצמבר יהיה חודש שיא בעלייה, ולא יגיעו בחודש זה יותר מ-30 אלף עולים.

עבודה עצמית

כתבו את המספרים במקומות הנכונים:

- 1) סך הכול (ביחד) הגיעו _____ עולים לארץ בחודש נובמבר.
- 2) בחודש דצמבר יגיעו _____ עולים לארץ ואולי יותר.
- 3) מההתחלה של השנה הגיעו _____ עולים לארץ וכו'.

אפשר לבדוק את ההבנה גם על-פי מתיחת קווים:

מכרית המזעזעות	26,562 עולים
בחודש דצמבר	25,000 עולים
מההתחלה של השנה	161,000 עולים
בחודש נובמבר	30,000 עולים

III. איתור מידע

לראשונה: מזון מישראל - לברית המועצות

ישראל שלחה בימים האחרונים מזון לברית-המועצות. זאת היתה הפעם הראשונה שישראל מוכרת ושולחת מזון לברה"מ. במשלוח המזון היו ממתקים, זיתים וביסקוויטים.

מי שלח?	לאן שלחו?	מתי שלחו?	מה שלחו?

מה קרה לשדכנית הלנה?

האם השדכנית הידועה הלנה עמרם ניסתה להתאבד? לפני כמה ימים, כשהיתה אורחת במלון "הילטון" בתל-אביב, התקשרה הלנה מחדרה לפקיד הקבלה ואמרה לו, שהיא בלעה

של הסעיף הנדון ומהו השינוי המוצע בהקשר אליו. באמצעות ידיעה זו יובנו המושגים "לתמוך ב...", "לדחות את", "להפעיל לחץ על...", "רוב", "מיעוט", "לדון ב...". יש כאן גם הורמנות להכיר את המפלגות בישראל, על המאפיינים המיוחדים להן, ולהיעזר במשחק תפקידים: לכל תלמיד יינתן תפקיד של חבר כנסת מאחת המפלגות, והוא "יפעיל לחץ" על חברי הכנסת הליבראליים: מה יאמר כל נציג? מה יענו הליבראליים?

העיתון כמשקף בעיות חוק ודמוקרטיה*

מדובר בתיקון סעיף אחד בחוק קיים. כדאי להביא בפני הכיתה את הרקע, להסביר מהו "חוק השבות" והרעיון שמאחוריו, מה חשיבותו

* על-פי החוברת כיבוד החוק והמשפט מאת אורה מלול, משרד החינוך והתרבות, האגף לחינוך מבוגרים, 1989.

2

"מיהו יהודי" – בפְּנֵי

הכנסת עומדת לדון היום, יום ג', בתיקון לחוק השבות ("מיהו יהודי"). בליכוד מתכוננים הפעם להפעיל לחץ כבד על חברי הכנסת הליבראליים, כדי לתמוך בשינוי החוק. בתיקון החוק תומכים: המפלגות ה"דתיות", חברי תנועת החירות בליכוד,

חלק מהליבראליים, "התחייה", כהנא, וכמה חברי-כנסת ממפלגת-העבודה. מפלגת-העבודה ומפלגות השמאל – מתנגדות. כעבר דחתה הכנסת פעמים רבות את התיקון, וקשה לדעת אם הפעם ייקצא רוב לתיקון.

מי יותר שמן? הם נשואים? (כן, לא, אולי) יש לה ילדים? (אולי, אני לא יודע) כמה ילדים אתה חושב שיש לה? (אולי שלושה, אולי ארבעה, אין לה ילדים)* הבית הזה שלה? הבית הזה שלו? מה יש לו על העיניים? (משקפיים) איפה היא עובדת? (אולי בבנק, אולי במפעל, אולי היא מורה) דא נוסעת עכשיו? דא נמצאת אצל הרופא עכשיו? דא נמצאת בחוץ? (כן)

לילך דולברג, ירושלים
* חשוב לשלב לאט לאט שאלות ל"דמיון" - כדי שדלתמידים ילמדו להיכנס למשחק מסוג זה.

© כל הזכויות שמורות
לאגף לחינוך מבוגרים, משרד החינוך והתרבות
הוצאה לאור: מחלקת הפירסומים,
משרד החינוך והתרבות
עיצוב: דוויטל תורן
סדר ודפוס: פלס

עת ימי

כוכבא אלו אילקיה

שימוש בתמונות

דרי דוגמא למידרש תמונה (מתאים לתקופת החודש-חודשיים הראשונים באולפן). ניקח תמונה פשוטה מאוד: אישה וגבר עומדים זה ליד זה (אפשר לקחת, למשל, את תמונת הפרסומת "לפלדלת"). אפשר לשאול שאלות רבות, במיבנים מגוונים, סביב התמונה:
מי זאת? מי זה? זאת אישה?
הם יושבים? (לא, הם עומדים).
דא יפה?
יש לה שיער ארוך? מה צבע השיער שלה?
מה היא לובשת? מה הוא לובש?
מה צבע השמלה שלה?

כדורים ושהיא מרגישה ברע. פקיד הקבלה קרא מיד לצוות רפואי ולאמבולנס של מגן דוד אדום. בהתחלה הלנה לא הסכימה שיפנו אותה לחדר-מיון. לבסוף הסכימה לכך.

בבית-החולים היא קיבלה טיפול רפואי, והרופאים אמרו כי מצבה קל עד בינוני. לא ברור בדיוק מה קרה להלנה.

הלנה עמדה היא אחת השדכניות המפורסמות בארץ. היא ניהלה בעבר משרד שידוכים גדול בישראל, ופרסמה מודעות גדולות בעיתונים. הטלוויזיה שידרה תוכנית, שבה הציגו את השדכנית באור שלילי. היא הגישה משפט נגד הטלוויזיה וזכתה במשפט. אחר-כך עזבה את הארץ ועברה לנהל משרד שידוכים בניו-יורק. מפעם לפעם היא באה לבקר בארץ.

מה קרה לשדכנית הלנה?

כיתבו מה קרה קודם ומה קרה אחר-כך. (סמנו מספרים מ-1-5)

- _____ להלנה היה משרד שידוכים בישראל (1)
- _____ הלנה באה לביקור בישראל (3)
- _____ הלנה היתה בבית-חולים בישראל (5)
- _____ להלנה יש משרד שידוכים בניו-יורק (2)
- _____ הלנה גרה במלון "הילטון" בת"א (4)
- _____ ואולי ניסתה להתאבד

תינוטל נוסף – דוגמאות:

כתוב תארים לשמות בטור א' (לפי ידיעות בעיתונים על ביקורים שונים של מנהיגים). בטור ב כתוב לכל שם תואר אחד (שאינו מופיע ב"ידיעות").

טור א	טור ב
ביקור (רשמי)	ביקור
שליט	שליט
מנהיגים וכו'	מנהיגים וכו'

השלם את טור א בעזרת המלה המתאימה בטור ב:

טור א	טור ב
לדון	הרעצה
לקיים	הוועידה
להגיש את	על הסיוע
לפתוח את	שיחה/דיון/פגישה
להסביר	עמדה